

Henrietta Szold Institute / מכון הנרייטה סאלד

Institutionalization and Political Development: A Conceptual and Theoretical Analysis

/ —

מיסוד והתפתחות פוליטית ניתוח מושגי ותיאורטי

Author(s): גבריאל בן-דור and Gabriel Ben-Dor

Source:

Megamot /

מגמות

Vol. No. 3 / 1975), pp. 277-286 (אייר תשל"ה מאי)

Published by: Henrietta Szold Institute / מכון הנרייטה סאלד

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23648572>

Accessed: 27-12-2016 06:05 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Henrietta Szold Institute / מכון הנרייטה סאלד is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Megamot* / מגמות.

<http://www.jstor.org>

מיסוד והתפתחות פוליטית — ניתוח מושגי ותיאורטי

בשנים האחרונות הפך המיסוד לאחד ממושגי המפתח בפוליטיקה השוואתית בכלל, ובמחקר ההתפתחות הפוליטית בפרט. תיאוריה אלגנטית וכמעט מסודרת באורח גאומטרי, זו של הסדר הפוליטי, אשר בוטאה באורח הטוב ביותר על ידי הנטינגטון¹, התקבלה בתשואות כאסכולה עיקרית חדשה², אשר תהיה מסוגלת, אולי, לצמצם את 'התהום המתרחבת' — כפי שכינה זאת לה-פלומברה — שבין 'תאוריות' מקרו ויישומי-מיקרו בפוליטיקה השוואתית. ואמנם, הנטינגטון בספרו ניסה ליישם את הנחותיו התיאורטיות לניתוח תופעות חשובות כגון: התערבות הצבא בפוליטיקה, שחיתות ואלמות, וכל זאת באמצעות שימוש במספר קטן של משתנים עיקריים. בתחום, הידוע בחלקקותו, של יצירת תיאוריות בפוליטיקה השוואתית, היווה כל זה משב של אוויר רענן. אין פלא, לפיכך, שהתיאוריה והמושגים של הנטינגטון היו נפוצים למדי ומצוטטים לעתים תכופות — וגם בכך יש חידוש יחסי בעולם של תיאוריות באות-בקלות והולכות-בקלות בחקר ההתפתחות הפוליטית⁴.

לפי הנטינגטון, התפתחות פוליטית, סדר ויציבות, מיוחסים באופן הדוק למיסוד, עד כמה שסוג הסדר הפוליטי בכל חברה נתונה ניתן למדידה ע"י היחס שבין המיסוד הפוליטי לבין ההשתתפות הפוליטית. המיסוד הינו 'התהליך שבאמצעותו ארגונים והליכים משיגים ערך ויציבות'⁵. רמתו נמדדת ע"י מימדי ועוצמת המוסדות המתגלמים בגודל, מספר ויעילותם של הארגונים (של המערכת הפוליטית)⁶. זוהי פחות או יותר קביעה כמותית, ובעקבותיה באה קביעה שאופיה פחות או יותר איכותית: 'רמת המיסוד של מערכת פוליטית איזושהי ניתנת להגדרה על ידי כושר ההסתגלות, המורכבות, האוטונומיה והגיבוש של הארגונים וההליכים שבה'⁷. הבעיה העיקרית, מנקודת ראות זו, טמונה בעובדה

- 1 ראה הנטינגטון [19] וכן הניסוח התיאורטי המוקדם במאמרו [20].
- 2 ראה את הביקורות מאת: דייוויד ביילי ב-"A. J. S, 382 (March 1969); עמנואל וולשטיין ב "A. J. S., XXXV, 1969, pp. 440-441; דנקוורט ורוסטו ב-" Jour. of Inter. Aff. XVIII, 1, (1969); אריסטידי וולברג ב-"Midwest Jour. of Politic. Scien., XIII, 3, (1969) ובנדיקס ב-"Politic. Scien. Quar., LXXXVII, 3, (1969). מאמרו של וולשטיין הוא הביקורתי ביותר. הערכה רבת מחשבה והתבוננות ראה אצל [8].
- 3 ראה: [22].
- 4 ראה: [3]; [26]; [33].
- 5 ראה [19] עמ' 12.
- 6 שם עמ' 31.
- 7 שם עמ' 12.

שמודרניזאציה והתפתחות פוליטית בדרך כלל אינן מתרחשות בקצב אחיד. מודרניזאציה (התפתחות כלכלית, עיור, ידיעת קרוא וכתוב וכיו"ב) מביאה עמה התרחבות עצומה בהשתתפות הפוליטית ללא התרחבות מקבילה בעוצמת המוסדות הפוליטיים, וע"י כך מביאה לניזון ואי-סדר פוליטי – פרטוריאניזם. חברות כאלו פגיעות להפיכות צבאיות, היות והצבא (בדומה לכוחות חברתיים אחרים) עובר תהליך של פוליטיזאציה, בעוד שהמוסדות האזרחיים נשארים חלשים: 'ארצות בעלות צבאות פוליטיים, יש להן גם כנסיות פוליטיות, אוניברסיטאות פוליטיות, ביורוקרטיות פוליטיות'⁸. כזו היא החברה הפרטוריאנית, אשר בה חולשת המיסוד מוליכה אל שתי דרכים חילופיות (אלטרנטיביות) של הצגת תביעות ע"י המספר הגדל והולך של המשתתפים: אלימות ושחיתות. באבחנה כך את המחלה, קורא הנטינגטון תגר על אי-אלו דעות מקובלות, וטוען כי בנסיבות כאלו השחיתות עשויה שלא להיות אלטרנטיבה גרועה: ברור שהינה פחות מסוכנת מאשר האלימות, והיא תורמת לפתרון מספר בעיות.

ראשית, הלגיטימציה: 'המשחית את קציני המשטרה של משטר נוטה יותר להודותה עם משטר מאשר הפושט על תחנות המשטרה של משטר'⁹. שנית, השחיתות עשויה לסייע בבניית ובחיווק מפלגות ומוסדות פוליטיים. ככל אשר זו נובעת מחולשת המיסוד, '... השחיתות משתנה ביחס הפוך לארגון הפוליטי, ובמידה שהשחיתות בונה מפלגות, הינה מערערת את התנאים לעצם קיומה'¹⁰. רק במערכת הפוליטית האזרחית, אשר בה המיסוד הפוליטי עולה על התרחבות ההשתתפות בחיים הפוליטיים ניתן לצפות כי הפיכות צבאיות, אלימות ושחיתות ימוגו: זהו התהליך של התפתחות פוליטית, או יצירת יציבות וסדר פוליטי. במשוואה פשוטה, היציבות משתנה ביחס ישיר לפרופורציה שבין המיסוד וההשתתפות.

זוהי תיאוריה אלגאנטית, פשוטה, בהירה ומבטיחה. היא משתמשת רק במעט משתנים; היא קובעת במפורש השערות בדבר הקשרים שביניהם; היא מספקת טיפולוגיה הת-פתחותית; ומעל לכל, היא תוקפת במישור הרבה בעיות פוליטיות רלבנטיות דוחקות בנות זמננו.

לדאבונו, ניתוח הספרות הנוגעת בדבר בשנים האחרונות מצביע כי בעוד שהרבה עבודות מתייחסות למיסוד, רק מעט למעשה משתמשות בו בדרך מסודרת ושיטתית¹¹. נעשה כאן ניסיון להסביר את עיקר הקשיים שבניצול מושג המיסוד הן במישור המושגי, והן במישור התיאורטי, ונציג מספר הצעות באשר לאפשרויות הצלת המושג למחקר אמפירי בעתיד.

למרות הבהירות שבהצגתו של הנטינגטון, מושג המיסוד איננו ברור לחלוטין. הוא חובק מימדים הנתנהגותיים ומבניים: זהו 'תהליך שבאמצעותו ארגונים והליכים משיגים ערך ויציבות'¹²: 'יציבות של ארגונים' הינו קו אופי מיבני הניתן להסבר ע"י מספר כל

8 שם עמ' 194.

9 שם עמ' 64.

10 שם עמ' 71.

11 על כך ראה הערותיו המועילות של בקסטר ב-[8]. מספר מלומדים מנסים להשתמש במושג, אולם רק בדרך אינטואיטיבית ולא שיטתית. למשל: [30].

12 ראה הנטינגטון [19] עמ' 12.

שהוא של משתנים, בעוד ש'הליכים המשיגים ערך' הינו במפורש תהליך התנהגותי¹³ (ואם תרצו, ניתן להתייחס אליו כאל קו אופי של תרבות פוליטית). ההבחנה אינה בשום אופן סמאנטית: אם כי ניתן לטעון שמבנים יציבים יהיו נוטים יותר להתקיים בתרבויות אשר בהן מוערכים הליכים, אין כך הדבר בהכרח. למעשה, אין כל קושי לחשוב על דוגמאות של ארגונים יציבים אשר מוערכים לא כשלעצמם ולא בעבור הליכיהם. לכך יש חשיבות מרכזית — למעשה, פייט המנסה להשתמש בנוסחתו של הנטינגטון רואה בכך את תמציתו של המושג בכללו:

'יש להבחין בין מוסדות לבין ארגונים. מוסד ניתן לארגון, וארגון עשוי להיות למוסדי, אך השניים אינם זהים בהכרח. בדומה למוסד, הארגון יש לו דפוסי התנהגות יציבים וחוזרים על עצמם. המימד הנוסף של מוסד הינו זה שאותם דפוסים והתנהגויות הינם מוערכים'¹⁴.

פייט ממשיך וטוען כי:

'מוסדות, כאשר הארגון כבר נתון, נובעים ממישחק גומלין של שלושה תהליכים קשורים ומחוקקים הדדית אלו את אלו: קליטה של אליטות חדשות לתוך המערכת ומיקוח של האליטה; ריטואליזציה של תהליכים פוליטיים; ודחיסתה של ריטואליזציה זו בדרך של התניה, לסמלים של המשטר'¹⁵.

פייט מבכר למעשה לעסוק בשני המשתנים האחרונים (ההתנהגותיים)¹⁶. אולם, הקשר שבין היות הארגונים מוערכים מחד גיסא ויציבים מאידך גיסא, איננו למעשה מובן מאליה. אם היה צורך לגשר בין השניים באמצעות השערה המקשרת אותם כמשתנה תלוי ובלתי תלוי, אזי ניתן היה לומר כי זוהי השערה מעניינת וסבירה; אולם להשתמש בהם כשני רכיבים של אותו דבר עצמו הינו דבר שונה לחלוטין. ושוב, טיעון מושגי-לוגי זה (בדומה להבחנה מבני-התנהגותי), איננו סמאנטי ואף איננו עניין של מה בכך: למעשה, בעיות תיאורטיות ומתודולוגיות חשובות מאוד נמצאות כאן על המדוכה. הבעייה המתודולוגית הינה שניתן להקיש מן הקביעה כי אילו ארגון נתון הינו יציב (וניתן להניח כי פירוש הדבר שהוא מחזיק מעמד לאורך משך זמן רב) הרי שבהכרח הינו מוערך (וניתן להניח שלא רק ע"י החברים בו אלא גם ע"י מיגורים נרחבים של אוכלוסייה חיצונית הנוגעת לעניין), ולא הפך. נראה לי כי בכך יש או טאוטולוגיה או קביעה מוטעית. אם החזקת מעמד פירושה כי כל מה שמחזיק מעמד בהכרח הוא מוערך או אחרת לא יחזיק מעמד, הרי שקביעה זו היא טאוטולוגית. אם הקביעה פירושה שבכל המקרים ארגונים מחזיקים מעמד כאשר ניתן להראות כי הינם מוערכים (ו'מוערכים' לפי הנטינגטון פירושו כפי הנראה 'מוערכים כשלעצמם בנבדל מהיתרונות הקונקרטיים שהם נותנים'¹⁷), הרי שזו קביעה מוטעית: ברור שארגונים יכולים להחזיק מעמד ומחזיקים מעמד לתקופות ארוכות של זמן באמצעות שימוש או איום בכוח, טיפול (מאניפולציה) ואמצעים דומים אחרים¹⁸.

13 ראה דיון מעולה וקצר אודות ההבדל שבין משתנים התנהגותיים ומבניהם ב: [11].

14 ראה: [13].

15 שם עמ' 252.

16 שם.

17 ראה: [25].

18 ראה: [6]; [7].

מבלי שבהכרח יהיו מוערכים כשלעצמם, ודבר זה נראה נכון במיוחד ברמת-מאקרו שהיא הרמה הראשונית של ניתוח בתיאוריית המיסוד.

הבעייה התיאורטית (בנפרד, כמובן, מההנחה של הנטינגטון שסדר ויציבות הינן בהכרח המטרות המוערכות ביותר של פיתוח פוליטי¹⁹) הינה כי ניתן לדמיון שיציבות והיות המוסד מוערך עשויים לעמוד בסתירה. הנטינגטון נראה כצודק לחלוטין בטענתו שיש צורך במידה ורמה מסוימת של מיסוד, כדי לנהל קונפליקט פוליטי-יציב וכן כדי לספוג חידושים מסוימים. מאידך גיסא, כדי לספוג ואפילו יותר מזה, כדי ליצור חידושים לעומת הסביבה החוץ-מוסדית²⁰, על המוסד לפתח את היכולת לחדשנות מתוכו (ואין בכך זהות ל'סתגלנות' שפירושה היכולת להמשיך לתפקד לאחר שהפונקציות המקוריות של הארגון כבר אינן רלבנטיות²¹). חידוש ויציבות לא תמיד הולכים יחדיו; אולם האתגרים של המודרניזאציה הינם כאלה שכדי שמוסדות יוערכו, הם עשויים להיקרא להחדיר חידושים עיקריים לרבות חידושים בסדר גודל המאיים על יציבות הארגון²². במובן זה, אם חידוש מתמיד אמנם מאפיין מודרניזאציה, הערכת מוסדות עשוי באמת לסכן את יציבותם, בעוד שיציבות פירושה עשוי להיות כי אין מעריכים יותר את הארגון.

הדבר נכון על אחת כמה וכמה ברמת מיקרו: ארגונים מסוימים עשויים להתפרק ולהיעלם כדי שהמערכת הפוליטית כשלעצמה תגיב על אתגרי החידוש, המודרניזאציה והשינוי²³. ארגונים כאלו עשויים להפריע לתהליכים הכרחיים: אם כלל המבנה המוסדי של המערכת צריך להיות 'מוערך ויציב', הוא חייב להיות בעל יכולת להיפטר מארגונים שנהיו במפורש דיספונקציונאליים.

זה מוביל אותנו לקושי הנובע מהשניות של מושג המיסוד במונחים של רמות הניתוח (מיקרו ומקרו). לפי הנטינגטון, ארבעת הקריטריונים של המיסוד מודדים לא רק את המערכת הפוליטית כשלעצמה, אלא גם את כוחם של מוסדות נתונים²⁴. קל בהרבה, לפחות עקרונית, למדוד את רמת הארגון ברמת מיקרו. אולם ברמת מקרו עלינו לעמוד בפני בעיות נוספות, היות וכאן אנו עומדים שנית כנגד ההיבט ההתנהגותי-תרבותי המפורש של הבעייה²⁵: בעוד שאת כוחו של מבנה-ארגון בודד ניתן להעריך, קשה הרבה יותר לקבוע את רמת המיסוד של מערכות פוליטיות שלמות, לפי שזה מחייב שרטוט (והשוואת) פרופילים של תרבויות פוליטיות שלמות.

19 ראה: [16].

20 לפי ש. נ. איזנשטדט 'המבחן המכריע ביותר של המודרניזאציה הוא היכולת לקיים צמיחה 'מתמדת' בתחומים המוסדיים העיקריים ולפתח מבנה מוסדי המסוגל לספוג שינויים כאלו תוך כדי מיעוט יחסי של התפרצויות ומשברים' [12, עמ' 574]. סידניי וורבה מתייחס למשברים בפיתוח הפוליטי כאל 'מצבים שבהם נקרא תגר על הדפוסים המוסדיים הבסיסיים של המערכת הפוליטית והתגובה השגרתית לכך אינה מספקת... ואי אילו אמצעים ממוסדים חדשים לטיפול בבעיות מסוג זה נדרשים כדי לשכך את אי-שביעות הרצון' [31, עמ' 302].

21 [19; עמ' 13-17].

22 ראה: [17].

23 ראה: [15].

24 ראה: [19, עמ' 12].

25 על כך, ראה גם: [8, עמ' 22-24].

הנטינגטון עצמו רומז בכיוון זה:

למוסדות הפוליטיים מימדים מוסריים כשם שיש להם מימדים מבניים. חברה בעלת מוסדות פוליטיים חלשים חסרה את היכולת לבלום שאיפות אישיות ופרו-כיאליות (parochial) מוגזמות. הפוליטיקה הינה עולם הובסיאני של תחרות בלתי פוסקת בין כוחות חברתיים — בין אדם לאדם, משפחה ומשפחה, שבט ושבט, איזור ואיזור, מעמד ומעמד — תחרות שאיננה מתווכת ע"י ארגונים פוליטיים מקיפים יותר. ה'משפחתיות נטולת המוסר' שבחברתו המפגרת של בנפילד יש לה מקבילות בשבטיות נטולת מוסר, בקבוצתיות נטולת מוסר, מעמדיות נטולת מוסר. מוסריות נזקקת לאמון, אמון נזקק ליכולת חיזוי, ויכולת חיזוי נזקקת לדפוסי התנהגות מווסתים וממוסדים.²⁶

כך אנו חוזרים לעולם הבעיות הקלאסיות של השוואת תרבויות פוליטיות.²⁷ באופן אינ-טואיטיבי נוטה הקורא להסכים לכך כי פיתוח ומיסוד אימון הדדי הוא אשר על הפרק בשלבים המוקדמים של ההתפתחות הפוליטית — אולם כיצד ניתן לטפל בכך ברמת מקרו?

הנטינגטון, לרוע המזל, מטפל בבעייה כמעט בלעדית באופן מבני — להוציא את הציטוט שהובא לעיל. הוא מציג סולם מורכב של ארבעת קריטריוני המיסוד, כל אחד לאורך רצף: סתגלנות — קשיחות, מורכבות — פשטות, אוטונומיה — כפיפות, גיבוש — פירוד.²⁸ לא נאמר לנו דבר לגבי האפשרות, אותה מציע קסלמן, שארבעה קריטריונים אלו עשויים שלא ללכת יחדיו אלא עשויים להתפצל באופן בולט²⁹: ארגונים עשויים לחסור סתגלנות, אך בו בזמן עשויים להרחיב את האוטונומיה שלהם, או עשויים לחסור אוטונומיה אך לפתח מידה גבוהה של מורכבות וכיו"ב. ברור שלפעמים ארבעת הקריטריונים הולכים יחדיו, אך לעתים לא.³⁰ ייתכן ובכך הסיבה לזה שתוצאות של מחקרים אמפיריים המשתמשים במושג המיסוד של הנטינגטון אינם חד משמעתיים. ניתוח-הגורמים (factor analysis) שבוצע ע"י האדסון לגבי יציבות, אלימות ומיסוד ב-63 ארצות, הביא למסקנה שאין קורלציות מובהקות בין המיסוד (כפי שיכול היה למדוד זאת) מצד אחד לבין יציבות והעדר אלימות מצד שני, ובלא שמחה הוא דיווח על הקשיים בבחירת האינדיקטורים הנכונים, וזאת בחלקו עקב 'הניסוח רב המחשבה אולם העמום של מושגי מפתח תי-אורטיים'.³¹

באותו זמן שניידר ושניידר³² ניתחו נתונים מ-10 ארצות במשך שתי תקופות זמן, והגיעו למסקנות שונות לגמרי. במחקרם, היחס של גיוס חברתי למיסוד כשלעצמו מסביר 81% מהשונות ביציבות פוליטית ואלימות, בעוד שע"י הוספת ארבעה משתנים בלתי תלויים

26 ראה: [19, עמ' 24].

27 ראה: [2; 31].

28 ראה: [19, עמ' 12-24] מגותח בהרחבה ב: [8, עמ' 17-21].

29 ראה: [21, עמ' 23].

30 על הבעיות הקשורות בכך ראה: [10].

31 ראה: [18].

32 ראה: [28].

(מיסוד, גיוס חברתי, פיתוח כלכלי והיחס בין השניים האחרונים) מוסברים 95% מהשונות.³⁸ אולם יש להדגיש מכל-מקום שהמגבא החזק ביותר של מדד המיסוד הוא הלגיטימאציה — משתנה התנהגותי ברור שאינו מנוצל ע"י הנטינגטון, ואשר נוצל יחד עם שניים מהמשתנים של הנטינגטון — סתגלנות ומורכבות. אין צורך לומר כי חשיבות הלגיטימאציה במניעת אלימות ברורה למדי, ואיננה נובעת בהכרח מאיזשהו מושג של מיסוד. הנקודה העיקרית, על כל פנים, נשאת, שחלק ניכר מהשונות שבין שני המחקרים ניתן להסביר ע"י הטבע האקלקטי של השימוש בקריטריונים של הנטינגטון (שמאידך נובע מהקושי שבתיפעול משתנים אלו), וכן ע"י העדר התאמה מספקת בין ארבעת מרכיבי המיסוד. כרגיל בפוליטיקה השוואתית, כל הקשיים המושגיים נהיים בולטים כשמנסים לתפעל מושג במונחים של משתנים בלתי תלויים קונקרטיים. ארבעת המאפיינים של המיסוד (סתגלנות, מורכבות, אוטונומיה וגיבוש) לא רק שמערבבים קווי אופי התנהגותיים ומבניים, אלא גם מציגים מכשולים עצומים כאשר מתייחסים אליהם כאל משתנים בלתי תלויים.³⁴ הנטינגטון מספק לנו רמזים מועילים באשר לטבעם של ארבעת הקריטריונים³⁵, אולם אין הוא עוסק בהרחבה בבעיות של הערכה קונקרטית, השוואה ומדידה, למשל. סתגלנות קשורה במוסדות המחזיקים מעמד לאורך זמן, מתגברים על אתגרים, ונותרים על כנם גם לאחר העלמות הדור הראשון של המנהיגים, והעלמות המטרות המקוריות שלהם.³⁶ (גיל כרונוולוגי, גיל-אתגר, גיל דורי, גיל תיפקודי). גם כאן אנו עומדים בפני הסבר שלאחר מעשה. אם ארגון התמיד במשך זמן רב, לאחר כלות המנהיגות והפונקציות הראשוניים, והתגבר על מספר אתגרים, הרי שבהכרח הוא ארגון סתגלני. אולם זאת אנו יודעים רק זמן רב לאחר שהארגון הוקם. אילו המלצות נוכל לתת לקובע מדיניות השואף לדעת כיצד לבנות ארגון שיוכל להיענות לאתגרים? איזה סוג של ארגון 'מוסוד' עליו ליצור?³⁷ ובאופן תאורטי כיצד נוכל לחזות (מלכתחילה, והרי בכך עניין החיזוי) אילו ארגונים יהיו 'סתגלנים' (ולפיכך ממוסדים), ואילו ארגונים לא יהיו, ובכך ייכשלו להענות לאתגרים? האינדיקטורים של סתגלנות אינם מסתכמים למשתנה בלתי תלוי מועיל (בדומה, ביחס לגישה שונה למיסוד, מצא בקסטר כי 'מתוך שש-עשרה רעיונות שהוצעו כאמצעים להערכת משתנים בלתי תלויים מזוהים, לעשר היה תוכן משותף לטקסטים מוצעים של מיסוד'³⁸). מימד זה במחקרו של האדסון נמדד פשוט לפי גילם של מוסדות — ואין זה פלא כי הקורלאציות בין מיסוד ויציבות שנמדדו כך נמצאו לא מובהקות. שלושת המדדים הנוספים (מורכבות — שפירושה בידול היררכי ותיפקודי, אוטונומיה — שפירושה בידול של ארגונים פוליטיים מכוחות חברתיים, וגיבוש — שפירושו אחדות וקונצנזוס, רוח יחידה ומשמעת)³⁹ הינם פחות טאוטולוגיים באפיים,

33 ראה: [8, עמ' 27].

34 קסלמן [21, עמ' 23] מציע להחליף את ארבעת המאפיינים בשניים: מורכבות וסתגלנות כאחד, וגיבוש ואוטונומיה כשני. פרט למטרות חיסכון לא נראית כל עדות מכרעת לגישה זו.

35 ראה: [19, עמ' 12–22].

36 שם עמ' 12–17.

37 ראה [5].

38 ראה ב: [8, עמ' 12].

39 ראה: [12, עמ' 17–22].

ועקרונות גיתן למדדם. למעשה, הרבה מדבריו של הנטינגטון בעניין זה הם בהחלט בהתאמה עם תיאוריות מוקדמות המגשרות בין התפתחות פוליטית לבין בידול מבני-תיפקודי⁴⁰. מכל מקום, הקשיים במדידה יישארו, והם מוכפלים אם ברצוננו להשתמש במדד של מיסודה של כל המערכת הפוליטית: במחקרו המתוחכם של קסלמן, המדד היחידי כמעט של מיסוד המערכת הפוליטית הצרפתית היה מספר הארגונים⁴¹. ושוב נראה כי אפילו שלושת המדדים הבלתי-טאוטולוגיים יחסית של המיסוד, בני-יישום לרמת מיקרו יותר מאשר למקרו.

ברמת מקרו, באופן כללי, עולות הבעיות התיאורטיות של מיסוד בלתי סימטרי. קסלמן במאמרו האיר תשומת לב לעובדה שהנטינגטון ראה רק שלושה יחסים של מיסוד להשתתפות: השתתפות נמוכה ומיסוד נמוך (חברות 'מסורתיות'), השתתפות גבוהה ומיסוד נמוך (חברות 'מעבר' או חברות 'מודרניזאציה'), והשתתפות גבוהה ובמקביל מיסוד גבוה (חברות 'מפותחות')⁴². אולם קובע קסלמן כי:

'בנוסף לשלושה מקרים אלו אותם בוחן הנטינגטון, ישנו יחס רביעי אפשרי מבחינה הגיונית בין גיוס לבין התפתחות, והוא יוצר תוצאה פוליטית מיוחדת במינה. באפשרות רביעית זו אשר מתרחשת תכופות בפוליטיקות מפותחות היטב, המיסוד גובר על הגיוס והמוסדות הפוליטיים הינם אוטונומיים אך לא סתגלנים. בניגוד לתהליכים אחרים שכבר צוינו, ההשתתפות נחנקת ע"י ההתפתחות המוסדית. אפשר לכנות תהליך זה מיסוד-יתר ואת התוצאה אילוץ פוליטי'⁴³.

קסלמן פונה לניתוח התוצאות הפוגעות של מיסוד-יתר⁴⁴. טענתי במקום אחר כי מיסוד-יתר (במיוחד אם נובע מיותר מדי אוטונומיה) עשוי להיות הגורם לסימפטומים של מחלה המיוחסים בדרך כלל למיסוד, כמו המקרה של שחיתות (אשר מתחילים להתנגד לה כאשר הסובלנות כלפי אוטונומיה מוסדית יורדת)⁴⁵. בדומה, מיסוד-יתר עשוי פשוט לנבוע ממוסדות שנבנו (וחוקו) לפני מודרניזאציה כלכלית-חברתית, אולם גם כאן מביאים למערכת פוליטית מובחנת⁴⁶. שוב, במקרים כאלו המוסדות יהיו 'יציבים' מבלי להיות 'מוערכים'; ושוב אין פירוש הדבר שהמוסדות נחלשים בצורה נראית לעין. למעשה, מיסוד יתר עשוי להביא אסימטריה מוזרה, שבה המערכת הפוליטית חזקה מעבר לכל יחס למערכות חברתיות אחרות, אפילו שאלו האחרונות עשויות להיות מערכות גבוה יותר. 'בעוד שהוא (הנטינגטון) מציין שבמערכות פוליטיות של מעבר, החברה עשויה

40 כפי שהדבר בא לידי ביטוי ב: [1] וכן הערות בפרספקטיבה על כך ב: [25], במיוחד בפרק 3.

41 ראה: [21]. קסלמן גם השתמש במונח המערפל קצת של 'יעילות קבוצות אינטרס' (עמ' 28).

ארגונים נספרו באופן מוחלט וכן לגולגולת. על הקשיים ביישום מושגים מוקדמים יותר של המיסוד ראה: [14]. על הקשיים ביישום תיאוריות בנות זמננו של המיסוד להתערבות צבאית ראה: [9].

42 ראה: [21, עמ' 24].

43 שם.

44 שם עמ' 24–27, 43–44.

45 ראה: [10].

46 ראה למשל את המקרה של ישראל ב: [4, פרק 8].

לגבור על המדינה, נזנחת האפשרות שבמערכות פוליטיות מפותחות המדינה עשויה לגבור על החברה⁴⁷.

ישנם מקרים סבירים נוספים של מיסוד אסימטרי. המיסוד עשוי להיות חזק ברמת מקרו וחלש ברמת מיקרו, ולהיפך. מיסוד עשוי להיות חזק באחד או שניים מארבעת המימדים וחלש באחרים, ולהיפך. מוסדות אחדים (ותכופות הבלתי נכונים) עשויים להיות חזקים ואחרים חלשים, וכך מביאים לגירסה של מיסוד-לקוי. מיסוד-למחצה עשוי להתרחש כאשר הארגונים חזקים אולם ההליכים חלשים ולהיפך. מיסוד-לכאורה עשוי לחול כאשר המוסדות 'מוערכים' אולם לא 'כשלעצמם' אלא לאור 'היתרונות הקונקרטיים שהם מעניקים'⁴⁸ (ושוב, ייתכן שיהיה זה בלתי אפשרי למצוא זאת עד שכל היתרונות הקונקרטיים יפסיקו להינתן, דבר שייתכן ולא יתרחש אם מנהיגי הארגונים הינם פוליטיקאים ערמומיים). מקרים מסוג אלו אינם בלתי סבירים או טריביאליים: הם קיימים בעולם האמפירי של הפוליטיקה, והם מצביעים על הבעיות העיקריות של מיסוד דיפרנציאלי ברמת מקרו (ומביאים לתשומת לב לחוקים אפשריים של תפוקות פוחתות של המיסוד...⁴⁹). הנטינגטון הרים תרומה חשובה בציינו כי ניוון פוליטי אפשרי בדיוק כמו פיתוח פוליטי⁵⁰ — אולם עלינו להכיר בכך שגם מיסוד מביא לתוצאות פוליטיות שונות (ולעיתים הפוכות לגמרי).

הקשיים המושגיים והתיאורטיים של מושג המיסוד כפי שראינו, הינם רבים ורציניים. זה מסביר, כפי הנראה, את העובדה שמעבר לתקוות המוקדמות, תיאוריית המיסוד לרוע מזלה בדרכה להפוך לעוד אחת מאותן תיאוריות בפוליטיקה השוואתית שמזוכרת ומצוטטת תדיר, אולם רק באופן נדיר משתמשים בה במחקר אמפירי⁵¹. וחבל על כך היות והמושג והתיאוריה של המיסוד בהחלט ראוי להצילם. תיאוריית המיסוד רלבאנטית באופן ברור לבעיות הדוחקות של הפוליטיקה היום-יומית; היא מתאימה לזרם העיקרי של התיאוריה הפוליטית המסורתית; והיא מהווה ניסיון אמיץ להביא תחת קורת גג אחת של משתנה מפתח היוצר טיפולוגיה התפתחותית, גורמים כה חשובים בהתפתחות הפוליטיקה כמו אמוץ ולגיטימאציה מחד גיסא (התנהגותית) והקיום האוטונומי של ארגונים פוליטיים מבודלים מאידך גיסא (מבנית). יתר-על-כן, אך מעט מלומדים מתנגדים לתיוזה העיקרית של הנטינגטון דהיינו שהמפתח להתפתחות פוליטית מצוי בשיפור היכולת לבנות מוסדות פוליטיים יעילים (וכן מוערכים ולפיכך גם לגיטימיים)⁵². הבעיות המור-שגיות והתיאורטיות הטמונות במיסוד צצות במלוא עוצמתן 'רק' ברמה התפעולית.

47 קסלמן [21] בעמ' 26. בקריאה מנקודת ראות זו ניתן להפיק לקחים נוספים; מ θ [23; 24; 25].

48 גיסוח זה לקוח מקסלמן [21; עמ' 25].

49 ראה [10].

50 ראה: [20]. הפרק הראשון בספרו (שפורסם לאחר שלוש שנים) התבסס על מאמר זה ונקרא 'סדר פוליטי וניוון פוליטי'.

51 ראה: [22].

52 נטל מציע הסבר מעניין ליציבות ואי-יציבות במדינות מתפתחות, המקביל במידת מה לגישתו של הנטינגטון, אם כי הוא משתמש ב'מדינה' ו'לגיטימאציה' במקום ב'מוסד' ו'היות מוערך' ברמת מחקר — 'עצם אי-היציבות של ממשלות במדינות מתפתחות מצביעה על כך שהתחרות על נורמות היא חזקה מאוד. לפיכך מדינה תוכל להתפתח רק אם משטר הנתמך מבחינה פוליטית נשאר בשלטון זמן ניכר ומסוגל לכופף את הנורמות שלו מעבר לסף זמן גבוה וההפגמה של

בהכירנו כי קל יותר לבקר מאשר לשפר (ושלא להזכיר ליישם אמפירית) תיאוריות, נראה כי תיאוריית המיסוד כפי שבוטאה ע"י הנטינגטון הינה עדיין אחת מהגישות התיאורטיות החזקות והעשירות בחקר הפוליטיקה ההשוואתית בכלל וההתפתחות הפוליטית בפרט. לפיכך, יש הכרח (וכנראה אף ניתן) להצילה לצורך מחקר אמפירי וקביעת מדיניות, בתנאי שהבעיות העיקריות שנותחו כאן יטופלו בצורה מספקת. בעיות אלו כוללות קביעת הבחנות מספיקות (וקשרים הגיוניים) בין רמות מיקרו ומקרו⁵³, המימדים ההתנהגותיים והמבניים, המאפיינים ההגדרתיים ('ערך' ו'יציבות'), וארבעת הקריטריונים להערכת עוצמת המיסוד, ופיתוח משתנים בלתי תלויים למדידה והשוואה. אם כי בהווה בעיות אלו מטרידות, בעיקרון אף אחת מהן אינה בלתי ניתנת לפיתרון: כמה מהן (אלו בעלות האוריינטציה התיאורטית) אפילו מעידות על האפשרויות העשירות המצויות בניסוח המקורי.

ביבליוגרפיה

1. ALMOND, G. A. and POWELL, *Comparative politics: A developmental Approach*, Boston, 1966.
2. ALMOND, G. A. and VERBA, S., *The civic culture*, Princeton, 1963.
3. APTER, D. E., *Some conceptual approaches to the study of modernization*, Englewood Cliefs, 1968.
4. ARIAN, A., *The choosing people*, Cleveland, 1968 chap. 8.
5. ARISTIDE CF. and ZOLBERG, R., *Creating political order: the party states of West Africa*, Chicago, 1967.
6. BACHRACH, P. and M. S. BARATZ, 'Decisions and nondecisions: An analytical framework', *American political science review*, 57, (1963).
7. BACHRACH, P. and M. S. BARATZ, 'Two faces of power', *American political science review*, 56, (1962).
8. BAXTER, D. J., *The notion of institutionalization in political development: A concept mauled*, paper delivered at the 44th annual meeting of the southern political Science Association, Atlanta, 1972.
9. BEN-DOR, G., 'The politics of threat: Military intervention in the middle east, *Journal of political and military sociology*, I, (1973).
10. BEN-DOR, G., 'Corruption, institutionalization and political development, the revisionist theses revisited,' *Comparative political studies*, VI, (1974).
11. ECKSTEIN, H., 'On the etiology of internal wars,' in: MAZLISH, B., et al. (eds.), *revolution*, New-York, 1971, pp. 31-34.

לגיטימציה למצב של מדיניות שבתוכו ניתן לבטא אינטרסים ולמסדם ע"י מבני הבקיעים (cleavage structures). כל העדויות בנות זמננו מהעולם השלישי הן בניגוד לכך. השדה הפוליטי של העדר נורמות הוא גדול וברור, ולכן האפשרות לפיתוח מדינות מהטיפוס המערבי במדינות החדשות של ימינו נראית רחוקה' [24, עמ' 589].

53 אין צריך לומר כי אין פירושו של דבר ששתי רמות אלו צריכות להיות רחוקות יתר על המידה. להיפך, קשרים מספיקים בין השתיים הינם חשובים באופן מכריע ונשארים כאחד האתגרים החשובים ביותר. תיאוריות בפוליטיקה השוואתית (ראה: [22]) וכן בוקר היחסים הבין-לאומיים. על כך ראה למשל: [29].

12. EISENSTADT, S. N., 'Breakdowns of modernization,' in: FINKLE, J. L. and GABLE, R. W. (eds.), *Political development and social change*, New York, 1966, p. 574.
13. FEIT, E., 'Pen, sword and people: Military regimes in the formation of political institution,' *World politics*, XXV, (1973), p. 251.
14. FINER, S. E., *The man on horseback: The role of the military in politics*, London 1962.
15. HALPERN, M., 'Toward further modernization of the study of new nations,' *World politics*, XVII, 1964.
16. HALPERN, M., 'The rate and costs of political development,' *The annals of the American Academy of political and social science*, 358, (1965).
17. HALPERN, M., 'The revolution of modernization in the national and international society,' *Revolution, Nomos*, VIII, (1966).
18. HUDSON, M. C., 'Conditions of political violence and instability: A preliminary text of three hypotheses,' *Sage professional papers in comparative politics*, I 5 (1970), pp. 282-283.
19. HUNTINGTON, S. P., *Political order in changing societies*, New Haven, 1968.
20. HUNTINGTON, S. P., 'Political development and political decay,' *World politics*, XVII, (1965).
21. KESSELMAN, M., 'Overinstitutionalization and political constraint: The case of France,' *Comparative politics*, II (1), (1974), p. 25.
22. LAPALOMBARA, J., 'Macro theories and microapplication in comparative politics: A widening chasm,' *Comparative politics*, 1, (1968).
23. LIPSET, S. M. and ROKKAN, S., 'Cleave structures, party systems and voter alignments: An introduction,' in LIPSET and ROKKAN (eds.), *Party systems and voter alignments*, New-York, 1968.
24. NETTL, J. P., 'The state as a conceptual variable,' *World Politics*, XX (41), (1968).
25. NETTL, J. P., *Political mobilization*, New-York, 1962.
26. PACKENHAM, R. A., 'Approaches to the study of political development,' *World politics*, XVII (1), 1964.
27. RIGGS, F. W., 'The theory of political development,' in: CHARLESWORTH, J. C., (ed.), *Contemporary political analysis*, New-York, 1967.
28. SCHNEIDER, P. R. and SCHNEIDER, A. L., 'Social mobilization, political institutions and political violence: A cross-national analysis,' *Comparative political studies*, IV (1), (1971).
29. SINGER, D., 'The level of analysis problem in international relations,' in: KNORR, K. and VERBA, S. (eds.), *The international system: theoretical essays*, Princeton, 1961.
30. URWIN, D. W., 'Social cleavages and political parties in Belgium: Problems of institutionalization,' *Political studies*, XVIII (1), (1970).
31. VERBA, S., 'Comparative political cultures,' in PYE, L. W. and VERBA, S., *The civic culture*, Princeton, 1963.
32. VERBA, S., 'Sequences and development,' in BINDER, L., et al (eds.), *Crises and sequences in political development*, Princeton, 1971, p. 302.
33. WILLNER, A. R., 'The underdeveloped study of political development,' *World politics*, XVI, (1964).